

Från Friedman till Schlingmann

Jobbskatteavdraget som diskurs, ideologi och strategi

Abstract

This bachelor's thesis attempts to explain the policy process of the tax deduction (jobbskatteavdraget) carried out by the Moderate party in 2007 and thereafter repeated in 2008, 2009, 2011 and 2014. This is done through analyzing three factors, the discourse, ideology and strategy. The thesis attempts to combine agency and structurally based explanations for the tax deduction. Beginning in the paradigm change during 1970s and 1980s when the Keynesian economic theory was replaced by the neoclassical theory and attained a hegemonic status in the field of economics. Thereafter the ideological change within the Moderate party is covered. As a result of before mentioned paradigm change the Moderate party lost some of its conservative values in favor of more market liberal values. Lastly the Moderate party strategy following the election in 2002 is analyzed. This is understood from the view of the potential loser where the political agents attempt to adjust their ideological preferences to maximize voters and parliamentary influence.

Nyckelord: jobbskatteavdraget, skatt, skattepolitik, Moderaterna, nyliberalism, strategi.

Antal ord: 9 498

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Bakgrund och problemformulering.....	2
1.2	Syfte och frågeställningar.....	3
2	Metod och teori	4
2.1	Fallstudie	4
2.2	Material	5
2.3	Strategi	5
2.4	Nyliberalism som diskurs.....	6
2.5	Nyliberalism som ideologi	8
3	Jobbskatteavdraget som del av diskurs	10
3.1	Idealtyp av nyliberalismen	10
3.2	Från Keynesianismen till den neoklassiska ekonomiska teorin	11
3.3	Skatter i den nyliberala diskursen	12
3.4	Nyliberalismen i Sverige	13
3.5	Vetenskaplig legitimitet	14
4	Jobbskatteavdraget som del av ideologi	16
4.1	Jobbskatteavdragets ideologiska grund..... Fel! Bokmärket är inte definierat.	
4.2	Inkomstskatt i Moderaternas preferenshierarki.....	19
5	Jobbskatteavdraget som del av partistrategin	21
5.1	Valnederlaget 2002	21
5.2	Nya Moderaterna.....	22
5.3	Allians för Sverige	23
5.4	Den potentielle förloraren	24
6	Slutsats	26
7	Vidare forskning	27
8	Referenser	28

1 Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Hur vi ska utforma våra skatter är ett centralt politiskt konfliktområde. Skatten är grunden för alla offentliga åtaganden. Det aktualiserar frågor om staten, dess roll, storlek och hur vi ska fördela resurser i samhället. Det ligger i kärnan i David Eastons välkända definition av politiken som "the authoritative allocation of values" (Easton, 1953, s. 129). Skatten torde vara minst lika gammal som staten själv. Som Ingvar Mattson skriver *Svensk författningspolitik* (2003) användes skatter historiskt sett ofta till att finansiera Sveriges många krig. Under historiens gång förlorade kronan makten över finanserna till fördel för riksdagen (Mattson, 2003, s. 243-244). Med demokratins ingång har skatten i större utsträckning börjat tjäna som en resursfördelning.

På grund av skattens effekt på incitamentstrukturer och konsumtion är skatten inte enbart en normativ fråga utan även en akademisk forskningsfråga. Förståelse för hur skatten påverkar ekonomin, skapar incitament och är en del av en ekonomisk dynamik blir således nödvändigt när det används som medel för att uppnå ett mål.

Mitt forskningsproblem kretsar kring jobbskatteavdraget. Det första infördes 2007 av regeringen Reinfeldt i syfte att sänka arbetslösheten och regeringen själva menar att det är deras viktigaste reform för att få fler människor i arbete. Avdraget har sedan 2007 upprepats med nya under 2008, 2009, 2011 och 2014 (Regeringen, 2014).

Antag att man skulle beskriva jobbskatteavdraget på ett sätt som utgår ifrån en så idealistisk (kanske naiv) förståelse som möjligt av den representativa demokratin, det politiska samtalet och expertkunskapens instrumentella användning skulle det kanske låta något i den här stilen: "Jobbskatteavdraget är en idé framförd av Moderaterna som uttrycker en stor portion av Sveriges känslor inför inkomstskatten och som dessutom är bra för sysselsättningen och för ekonomin utifrån ekonomisk expertkunskap". Den här inställningen kanske det inte finns någon som uttryckligen har, men en viss förenklad och oproblematiserad bild av dels moderaterna som politisk representativ aktör och dels den ekonomiska kunskapen är knappast ovanlig.

Jag kommer här att försöka att problematisera en sådan beskrivning av jobbskatteavdraget och beskriva och förklara jobbskatteavdraget utifrån flera aspekter och framför allt se det ur ett relativt långt historiskt perspektiv för att besvara frågan "Varför jobbskatteavdrag?".

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med uppsatsen är att bättre förstå och förklara bakgrunden och kontexten till jobbskatteavdraget. På ett abstrakt och generellt plan kan min fråga uttryckas som ”Var och varför börjar en policyprocess?”. Mer konkret för mitt fall blir frågeställningen ”Varför jobbskatteavdrag?”. Jag kommer att försöka visa att olika faktorer som den diskursiva strukturen, de politiska aktörernas ideologi och deras strategiska handlande samspelar och tillsammans kan förklara politiken och göra den förståelig.

Som politisk aktör kommer jag att fokusera på Moderaterna. Det är det största av regeringspartierna, det parti i regeringen som profilerat sig mest inom arbetsmarknadspolitik och skattepolitik och har tydligast historia av att vara intresserad av sänkt inkomstskatt.

Mina frågeställningar är:

- Varför jobbskatteavdrag?
  - Hur hör jobbskatteavdraget hemma i en nyliberal diskurs?
  - Hur hör jobbskatteavdraget hemma i den moderata ideologin?
  - Hur hör jobbskatteavdraget hemma i den moderata politiska strategin, särskilt efter valet 2002 och inför valet 2006?
  - Hur samverkar de här tre faktorerna?

2 Metod och teori

Då min metod är tätt sammanbunden med de teoretiska begrepp som används kommer jag här att presentera dem som ett kapitel då teoretiska val också blir metodologiska. Genom att presentera dem ihop hoppas jag kunna underlätta förståelsen för mitt metodologiska angreppssätt, teoretiska utgångspunkt och ramverk.

2.1 Fallstudie

Min uppsats kommer att ta formen av en fallstudie. Den kommer att fokusera på jobbskatteavdraget som ett fall av en politisk idé som jag kommer att försöka göra förståelig från flera olika perspektiv.

Fallstudien faller in inom det som kan kallas en configurative ideographic case study, en studie där ett specifikt fall studeras närmre och befintlig teori används för att förstå det bättre. Jobbskatteavdraget är tillräckligt intressant för sig själv att vara grund för en fallstudie. Det är ett viktigt och hett debatterat policyområde och är dessutom kopplat till en av de största ideologiska förändringarna under den senaste halvan av 1900-talet, övergivandet av den keynesianska ekonomiska teorin till fördel för utbudsekonomisk teoretisk syn.

Diskursbegreppet kommer att användas men jag har fattat beslutet att inte göra en omfattande systematisk språklig diskursanalys. Detta motiverar jag med att det tar upp mycket utrymme som skulle kunna läggas på annan analys. Den språkliga diskursanalysen är ett analysinstrument som är användbart för att analysera mer subtila uttryck för en diskurs. I mitt fall med jobbskatteavdraget är uttrycken ofta så tydliga att någon ingående språklig analys av exempelvis transivitet och modalitet inte är nödvändig. Därtill är diskursen bara en del av analysen och plats åt analys av strategi och Moderaternas ideologiska förändring behövs för att besvara mina frågeställningar. Utifrån den här motiveringen tror jag att det är möjligt att skriva om diskursen, identifiera den och se hur den har påverkat politiken utan att göra en ingående språklig analys.

De tre nivåer som jag studerar skulle kunna ses som tre förklaringsalternativ eller modeller för att se hur det kom sig att jobbskatteavdraget blev till. Liknande Allison's *Essence of Decision* där tre modeller för att förstå beslutsfattandet under Kubakrisen. Men jag kommer att försöka göra det annorlunda. Axel Hadenius har i *Spelet om skatten*, som är en rationalistisk analys av tre riksdagsbeslut om skatten under åren 1978 och 1979, en kritik mot Allison. Han menar att Allison inte övertygar om att de tre modellerna ger en fullständig bild eftersom ett dussin fler individuella modeller skulle kunna appliceras om beslutsfattandet. Det hade i

sin tur inte nödvändigtvis gjort oss klokare (Hadenius, 1981, s. 33). På samma grund skulle Hadenius kunna kritisera mitt val av synsätt på jobbskatteavdraget. Jag kommer således att inte betona de tre synsätten som alternativ till varandra utan sammansvetsa dem till blandning av struktur- och aktörsförklaringar. På det sättet tror jag mig kunna nå en förklaring som är mer än summan av sina delar.

2.2 Material

Mitt material består främst av tidigare forskning och journalistiskt material. Betoningen ligger på historiska beskrivningar av framväxten av den nyliberala diskursen, statsvetenskaplig forskning om svensk politisk historia och inte minst om Moderaternas historia i olika frågor och journalistiskt material om Moderaterna och olika centrala aktörers memoarer och böcker bildar ett viktigt underlag. Bristen på primärmaterial kan tyckas problematisk men min användning av tidigare forskares arbete har styrkan att de i sin tur använt en mycket omfattande mängd primärmaterial. Jag har således gett upp en del detalj och nyansrikedom och möjligheten att själv tolka primärmaterialet till fördel för att kunna täcka ett mycket större område från fler perspektiv. Att inte arbeta kumulativt vore olyckligt med tanke på att den tidigare forskningen inom området är rik på insikter. Givet de tids- och utrymmesbegränsningar som finns för den här kandidatuppsatsen har jag gjort bedömningen att förtjänsterna av den här metoden väger tyngre än uppoffringarna.

Intervjumaterial skulle kunna vara intressant men de aktörer som skulle behöva intervjuas skulle vara så högt uppsatta för att kunna ha god insikt i partistrategins mål och avvägningar skulle således vara svåra att få tag på. Jag har gjort bedömningen att materialet från andrahandskällorna och journalistiskt material är tillräckligt omfattande och intressant och att det väger tyngre än mödan och tidsinvesteringen i att intervjuva exempelvis Per Schlingmann.

2.3 Strategi

I Leif Lewins Ideologi och strategi: svensk politik under 130 år (Lewin 2002) skriver han om det strategiska handlandet i politiken. Även om vi vill föreställa oss demokratin som majoritetstyre blir det ofta annorlunda i praktiken. Lewin pekar på att med undantag från några val där socialdemokraterna fått en egen majoritet så har Sverige styrts av minoriteter i koalition eller med hjälp av andra överenskommelser. I det politiska arbetet ställs således partierna alltid inför frågor om hur långt man kan driva sin egen politik utan att en koalition brister och hur mycket eftergifter i syfte att få parlamentariskt inflytande kan man göra till

bekostnad av sina väljare? Utifrån de här förutsättningarna är det alltså inte bara partiets program och reformförslag som är politiken. Det strategiska handlandet utgör också en viktig del (Lewin, 2002, s. 9-10).

För att komma ut ur politiska dödlägen kräver det att partierna kompromissar eller kohandlar. För att kunna handla strategiskt krävs det att partierna har någon form av preferenshierarki för sina politiska frågor, alltså att vissa mål är mer önskvärda att uppnå än andra. Men det kräver också att de låter sig ändra på preferensordningen för att kohandla. Som Lewin uttrycker det måste partierna kunna manövrera i ”konfrontationen mellan det önskvärda och det möjliga” på ett sätt som gör det möjligt att nå kollektiva beslut som ligger så nära aktörernas preferensordning som möjligt (Lewin, 2002, s. 13-14).

Lewin tar utgångspunkt i den potentielle förlorarens perspektiv och dennes strategi. För att illustrera den strategin antar Lewin att en politisk aktör exempelvis kan ha ståndpunkten *a*. Ståndpunkten *a* kan aktören dock inte få igenom ensam och har ingen som vill stödja den. Om aktören ändå naglar sig fast vid ståndpunkt *a* leder det till att ståndpunkt *c* vinner. Det Lewin pekar på är att aktörerna även om det ser mörkt ut har ett manövreringsutrymme. Aktören kan samarbeta för att få igenom ståndpunkt *b*, den är under ståndpunkt *a* i aktörens preferenshierarki men *b* är fortfarande att föredra framför *c* som blir resultatet om aktören håller fast vid *a*. Lewin poängterar att även om vinnarens perspektiv också kan vara intressant illustrerar den potentielle förlorarens perspektiv tydligare hur det finns ett manöverutrymme i politiken (Lewin, 2002, s. 412-414). Med Lewins teori kommer jag alltså i uppsatsen att skriva om strategi utifrån definitionen att det är ”manövrerande i syfte att få åtminstone något när man uppenbarligen inte kan få allt” (Lewin, 2002, s. 13). Rent operationellt kommer det här betyda att titta på kompromisser och kohandel med andra partier, omformulering och omprövning av reformförslagen och byte av ordval och formuleringar i kampanjandet.

2.4 Nyliberalism som diskurs

Som nämndes tidigare kommer jag att använda diskursbegreppet men inte göra en faktisk språklig diskursanalys. Man skulle då kunna invända att det är onödigt att använda diskursbegreppet. Begreppet används också med många olika innebörder i den akademiska litteraturen så en annan invändning är att det orsakar mer förvirring än förståelse. Därför kommer jag att redogöra för den definition jag kommer utgå ifrån och i visa varför jag anser det vara både relevant och användbart för mitt fall.

Diskurs som teoretiskt fält är brett och det finns olika skolor som skiljer sig i sina definitioner och teoretiska utgångspunkter. I *Diskursanalys som teori och metod* (2000) definierar inledningsvis Marianne Winther Jörgensen och Louise Philips diskurs som ”...ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett

utsnitt av världen)” (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 7). Definitionen är användbar för att få en initial förståelse för begreppet men vidare diskussion är nödvändig för att kunna använda begreppet på ett stringent sätt i en analys. Jag kommer därför här att diskutera diskursanalysens inriktningar, visa vilken jag utgår ifrån och göra en tydlig avgränsning för hur jag kommer att använda begreppet.

Vad som är gemensamt för samtliga diskursteoretiska skolor är att de ligger på en socialkonstruktivistisk grund. Kunskap ses inte som en objektiv sanning då vår uppfattning om verkligheten begränsas av vår kategorisering och är historiskt och kulturellt specifik. Det finns också ett samband mellan kunskap och social handling då vår världsbild är bestämd blir vissa handlingar mer naturliga än andra. Olika världsbilder skapar olika sociala handlingar. Kunskap är således något socialt konstruerat och föränderligt (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 11-12).

En viktig skiljelinje mellan de olika diskursteoretiska inriktningarna är hur omfattande diskurserna är. Två av de mest framträdande namnen inom diskursanalysen är Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. Laclau & Mouffe menar att det inte går att göra någon meningsfull skillnad på det som är diskursivt och det som är icke-diskursivt. Diskursen konstituerar det skrivna ordet och talet men även institutioner och fysiska rum (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 42). Laclau & Mouffe ser heller inte att subjektet har något manöverutrymme utan determineras av strukturerna (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 24). De här utgångspunkterna gör att Laclau & Mouffes teorier blir svåra att använda i något mångperspektiviskt arbete då andra teorier som används måste ”översättas” i diskurstermer. Att dessutom använda ett perspektiv om strategi vid sidan av Laclau & Mouffes teori blir problematiskt när de inte anser att subjektet har något manöverutrymme.

En mer passande inriktning är Norman Faircloughs kritiska diskursteori då han har en mer begränsad syn på diskursen som bättre lämpar sig för min metod. Fairclough begränsar diskursens utbredning till den språkliga vilket möjliggör att göra en åtskillnad mellan diskursivt och icke-diskursivt. Fairclough ser inte heller lika deterministiskt på subjektet i förhållande till diskursen. Människan är istället både ”språkets herrar och slavar” och det finns ett mer ömsesidigt och dialektiskt förhållande mellan subjektet och diskursen. Diskursen begränsar människan men är också en resurs som kan användas och olika diskurser kan kombineras för att skapa nya. Diskursen är både formad och formande (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 24). Fairclough vidhåller också att eftersom diskursen är begränsad till språket är det möjligt och kanske nödvändigt att använda andra teorier för att komplettera diskursanalysen och få en så fullständig bild så möjligt (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 75). Detta möjliggör att jag kan använda Lewins teori om politisk strategi som komplement utan större teoretiska eller metodologiska problem.

Fairclough menar att diskursen bidrar till att konstruera sociala identiteter, sociala relationer och kunskaps- och betydelsesystem (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 73). För mitt fall är konstruktionen av kunskap det mest relevanta och där jag kommer lägga mitt fokus. När jag använder begreppet

diskurs är det alltså begränsat till språket och avgränsat till socialt konstruerad kunskap. Rent operationellt kommer det här att betyda analys av skiften inom nationalekonomisk och statsvetenskaplig kunskap och vilka teorier som blir mer vedertagna. Definitionen av diskurs jag kommer att använda blir således relativt snäv men som diskussionen om ideologi nedan och själva analysen kommer att visa är avgränsningen i syfte att göra begreppet analytiskt användbart och för att visa på specifika samband i mitt fall.

Nyliberalism är i sig inte ett helt problemfritt begrepp eftersom det är få som refererar till sig själva som nyliberaler, marknadsliberal är i då mycket vanligare. Vissa skulle kanske till och med hävda att nyliberal skulle ha en pejorativ klang.

Jag har dock gjort bedömningen att begreppet har en etablerad plats inom nästan all samhällsvetenskaplig forskning för att beskriva den våg av liberala idéer som växte fram och befästes under det sena 70-talet och 80-talet. För att dels vara kumulativ och dels för att använda ett begrepp som är användbart både i sitt omfång och hur väl andra känner det har jag fattat beslutet att använda begreppet. I litteratur på engelska benämns det ofta neoliberalism och prefixet neo används av vissa svenska författare och forskare men nyliberalism är vanligast i den svenska litteratur jag tagit del av. En idealtyp av nyliberalismen formulerad av Kristina Boréus kommer i början av kapitlet om jobbskatteavdraget som del av diskurs.

2.5 Nyliberalism som ideologi

Ideologibegreppet är som diskursbegreppet i att det finns många olika definitioner och skolor. Jag skall här försöka tydliggöra hur jag kommer att använda det och hur det är kopplat till diskursbegreppet.

Göran Bergström och Kristina Boréus visar i *Textens mening och makt* två huvudfäror inom definitionen av ideologibegreppet. Dels är det den marxistiska där ideologi är en samling föreställningar som döljer intressekonflikter och maktförhållanden och bidrar till att upprätthålla makten (Bergström & Boréus, 2012, s. 142-143). Eftersom jag använder diskursbegreppet är det oerhört viktigt att poängtera att Fairclough också använder ideologibegreppet på ett sätt som är besläktat med Marx användning. Ideologibegreppet tjänar ett kritiskt syfte i Faircloughs teori då han ser ideologi som betydelsekonstruktioner som bidrar till att upprätthålla dominansrelationer. Genom diskursanalysen ämnar han synliggöra dominansrelationerna (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 79). Jag har dock inte någon kritisk ambition i min uppsats utan främst en förklarande ambition. Jag utesluter inte att mitt fall kan kopplas till maktrelationer men att synliggöra dem är inte det som ligger i fokus för den här uppsatsen. Jag har inte användning av Faircloughs ideologibegrepp och kommer därför inte att använda begreppet i det avseendet.

Bergström & Boréus pekar på en annan vanlig användning av ideologibegreppet refererar till Herbert Tingstens definition. Enligt Tingsten

består en ideologi av tre element: värdepremisser, verklighetsomdömen och rekommendationer (Bergström & Boréus, 2012, s. 141). Den här definitionen är närmare det sätt som jag kommer att använda begreppet. Här skulle man kunna invända att eftersom verklighetsomdömen finns med i Tingstens definition är det inte nödvändigt att jag använder diskursbegreppet givet min avgränsning. Dock finns det en viktig vetenskapsteoretisk skillnad. Tingsten menar att de ideologiska verklighetsutlåtandena går att testa mot den ”riktiga verkligheten” och på så sätt diskvalificera en ideologi (Bergström & Boréus, 2012, s. 141). Det här går emot min socialkonstruktivistiska ansats där vi bara kan ha en begränsad förståelse för verkligheten på grund av språkets begränsningar och våra kategoriseringar. På så sätt anser jag fortfarande att användningen av diskursbegreppet är legitim.

Leif Lewin har inte en tydlig definition av ideologibegreppet men hans text visar fortfarande på vilket sätt han använder det. Följande mening: ”Svenska folket har fått klart för sig att politik inte bara handlar om partiprogram och reformförslag- kort sagt: ideologi” och Lewins teoretiska diskussion pekar på att han främst fokuserar på ideologiska mål (Lewin, 2002, s. 9). Lewins användning gör ideologibegreppet mer konkret och möjliggör att analysera det strategiska handlandet med hjälp av spelteori. På det här sättet kommer jag att använda ideologibegreppet också, som mål och principer för hur delar av samhället bör förändras eller bevaras. Operationellt kommer ideologi att betyda reformförslag och olika värdeladdade uttalanden från främst Moderaterna som framför allt gäller skatten.

Hur samspelar det här med diskursbegreppet? Diskursen som socialt konstruerad kunskap begränsar vilka ideologiska mål och principer som är möjliga eller realistiska. För tydliggöra kan jag illustrera med ett exempel som kommer att dyka upp i analysen: när investeringar för att sänka arbetslösheten kopplas till inflation och inflation ses som något mycket negativt blir en aktiv arbetsmarknadspolitik ett omöjlig eller orealistisk mål. Det kan tyckas märkligt att göra den här teoretiska uppdelningen och begränsningen av begreppen men jag finner att de blir mycket användbara i analysen och i att tydliggöra samband. Nyliberalism som diskurs är alltså främst nyliberal kunskap och kunskapsproduktion och nyliberalism som ideologi är främst politiska mål om hur delar av samhället bör förändras eller bevaras.

3 Jobbskatteavdraget som del av diskurs

Var börjar en policyprocess? Var börjar jobbskatteavdraget? Någon gång under 2000-talet skulle vara ett rimligt svar. Men för att verkligen förstå jobbskatteavdraget tror jag att vi behöver blicka bakåt. Vi skulle kunna göra det så långt som till demokratins gryning i Sverige, men för att göra en avgränsning som känns relevant tänker jag ta avstamp i den diskurs som jobbskatteavdraget vanligtvis är en del av. Jag använder samlingsnamnet den nyliberala.

3.1 Idealtyp av nyliberalismen

Kristina Boréus gör i sin avhandling *Högervåg* (Boréus, 1994) en idealtyp av nyliberalismen och katalogiserar de karaktärsdrag som kännetecknar samtliga av de nyliberala förgreningarna.

Minska statligt inflytande. Statens makt ställs i ett slags nollsummespel till marknadens där mer makt åt staten betyder mindre åt marknaden och dess aktörer. Olika tänkare har olika måttstockar för vad som är en rimlig minimering men en stor aktsamhet att staten och kollektivet inte går ut över individens frihet är gemensamt för samtliga (s. 92-93).

Marknaden skall få agera fritt. Den här ståndpunkten är starkt kopplad till den föregående och kräver en privat äganderätt och frånvaro av statliga ingripanden i marknaden (s. 93-94).

Kapitalismen är harmonisk. Marknaden måste få verka fritt för att den är harmonisk. Några motsättningar mellan samhällsgrupper finns inte i en fri marknad (s. 95).

Negativ frihetsidé. Den nyliberala frihetsidén är negativ i mening att den är frånvarande. Frihet i det nyliberala sammanhanget är friheten från tvång. Den här idén kombineras ofta med en historisk rättvisesyn. Rättvisa skall bedömmas utifrån förtjänst och arv (s. 86).

Det här är de ståndpunkter som den nyliberala diskursen domineras av. Men för att nå en djupare förståelse behöver vi titta på de teorier som ligger till grund för och legitimerar de ståndpunkterna och hur de kom att bli dominerande.

3.2 Från Keynesianismen till den neoklassiska ekonomiska teorin

David Harvey skriver i sin bok *A Brief History of Neoliberalism* om hur det första fröet till den diskurs som nu dominerar det politiska samtalet skulle kunna tänkas planterats 1947 med att tänkaren Friedrich von Hayek grundar Monte Pelerin Society med andra tänkare som Ludvig von Mises, Milton Friedman och Karl Popper. De är liberaler i europeisk mening, till skillnad från den amerikanska där liberal har en mer socialliberal konnotation. Hayek och de andra är oroliga över att "The central values of civilization are in danger...". Tänkarna lyfter fram en skola av ekonomiska tänkare med Alfred Marshall, William Stanley Jevons och Leon Walras, i syfte att tränga undan influensen av ekonomiska tänkare som Adam Smith, David Ricardo och Karl Marx. Det mest centrala värdet som Hayek och de andra lyfter fram är det om personlig frihet. De motsätter sig starkt influensen av John Maynard Keynes som varit omfattande sedan andra världskriget (Harvey, 2005, s. 20-21). Här återuppstår alltså tidiga liberala idéer i en modernare kontext.

Thomas I. Palley gör i *Neoliberalism: a critical reader* (Palley 2005) en slags katalogisering av de olika ekonomiska teorierna runt skiftet 1970. Den viktigaste skiljelinjen går vid hur marknaden fungerar. Nyliberaler och neo-keynesianer utgår ifrån att utbud och efterfrågan fungerar mer eller mindre perfekt under en fri marknad. Varor och arbetskraft byts alltså till det pris de är värda under det givna utbudet och efterfrågan. Post-keynesianer å andra sidan menar att fördelningen av inkomster bygger på vissa institutionella faktorer och utbud och efterfrågan inte är det enda som spelar in. Palley menar att den här konflikten inom keynesianismen och bristen på något annat alternativ var en betydande faktor i att den neoklassiska ekonomiska teorin ersatte den keynesianska. Palley menar också att keynesianismen undergrävde sig själv genom att de förbättringar av löner och förhandlingsposition som arbetarklassen fick under efterkrigstiden skapade en stämning om att fackföreningar spelat ut sin roll och inte längre var nödvändiga (Palley, 2005 s. 21).

Palley pekar på att det fanns en annan uppfattning som delade de keynesianska ekonomerna. Neo-keynesianerna menade att faktorer som gjorde löner och priser allt för rigida låg bakom mycket av arbetslösheten. Dessa faktorer var exempelvis minimilöner och fackföreningar. Post-keynesianerna å andra sidan menade att arbetslösheten orsakades av brist på aggregerad efterfrågan orsakad i sin tur av osäkerhet inför framtiden och minskad investering. Den här oenigheten inom keynesianismen låg till grund för att den nyliberala förståelsen av ekonomin blev dominerande (Palley, 2005 s. 22).

En annan ände man kan börja i är 1970-talets kris. Mark Blyth menar i *Great Transformations- economic ideas and institutional change in the twentieth century* om de ekonomiska förhållanden som gjorde att nyliberalismen slog igenom. 1970-talets kris var inte en situation där fakta talade för sig självt utan där så mycket osäkerhet rådde att en teori behövdes för att förstå fakta. Ut ur den här

situationen vinner tanken om att inflationen är ett större hot mot samhället än arbetslöshet mycket mark (Blyth, 2002, s. 147-148).

Blyth skriver också om hur arbetslösheten ses i den neoklassiska ekonomiska teorin. Den keynesianska teorin utgick från att arbetslöshet var en produkt av bristande efterfrågan, Friedman utgick istället ifrån att en del av arbetslösheten var frivillig eller självförvållad (Blyth, 2002, s. 140).

Utifrån antagandet att arbetslösheten är självreglerande och bestäms av marknaden dras slutsatsen att låta den jämna ut sig själv är den enda sunda politiken. Inflationen å andra sidan kan inte regleras med laissez-faire utan kräver statligt ingripande. Blyth lägger fram en möjlig förklaring till att inflationen sågs som så farlig, nämligen att inflationen gynnar låntagare på långivares bekostnad. Att definiera inflation som något som skadar samtliga i samhället gynnar då vissa samhällsklasser framför andra (Blyth, 2002, s. 149).

Palley skriver att även om Friedmans monetära politik fick genomslag under några år blev den i sig inte en permanent del av nyliberalismen. Chicago-skolans politik ledde till så hög arbetslöshet i USA att man blev tvungen att överge den och återgå till räntebaserad politik. Således blev det en viss återgång till den keynesianska ekonomin men ett viktigt mål hade förändrats. Man övergav ambitionen om full sysselsättning i förmån för föreställningen om 'natural rate of unemployment' under vilken inflationen är stabil. Detta gav enligt Palley politisk legitimitet till att låta arbetslösheten vara på en högre nivå än tidigare och likaså räntan (Palley, 2005 s. 23-24).

Blyth lyfter en annan teori som blev populär under den här tiden, public choice. Public choice-skolan startades av James Buchanan och Gordon Tullock och utgick ifrån att applicera nationalekonomiska modeller på politik och offentlig sektor. De menade att i demokratiska samhällen strävar politiker efter röstmaximering och för att vinna röster erbjuder de arbeten och förmåner till folket. Detta leder ofta till en hög inflation vilket tvingar regeringen att devalvera valutan när de väl är valda för att stabilisera ekonomin. Detta skapar en slags inflationscykel som sammanfaller med mandatperioderna. Utifrån public choice ökar hela tiden jämviktsinflationen eftersom förväntningarna ständigt pressas upp (Blyth, 2002, s. 146-147).

3.3 Skatter i den nyliberala diskursen

En viktig del av den neoklassiska teorin är den om utbudsekonomi. Mark Blyth skriver att en av de mest tilldragande aspekterna av den utbudsekonomiska teorin var att den gav högerpartier vetenskapligt legitimitet att sänka skatter. Utbudsekonomi utgår ifrån att utbud skapar sin egen efterfrågan. Någon omfattande brist på efterfrågan, som keynesianska ekonomer brottades med, är utifrån det antagandet inte en risk, marknadens priser hamnar alltid i jämvikt. Utbudsekonomi utgår från att arbetsutbudskurvan är väldigt känslig för prisändringar. Alltså att en förhållandevis liten förändring i inkomst för arbetande kraftigt ökar incitamenten att göra sig tillgänglig i arbetskraften enligt antagandet

att arbetslösheten är ett val. Av detta följer att investering och produktivitet skulle öka i en uppåtgående spiral. Ekonomen och rådgivare till Reagan-administrationen Arthur Laffer menade till och med att en skattesänkning betalar sig själv i de ökade skatteintäkter som kommer av att fler arbetar (Blyth, 2002, s. 145).

Blyth menar också att Laffers idéer om att en lägre skatt kan ge mer skatteintäkter förde samma olika riktningar inom nyliberala, konservativa och nykonservativa falanger i USA. Monetarismen kunde exempelvis försvara sänkt skatt med att det begränsade penningvolymen och minskade inflationen (Blyth, 2002, s. 165).

3.4 Nyliberalismen i Sverige

Hur nyliberalismen har påverkat de svenska partierna och framför allt Moderaterna kommer jag att expandera på i nästa kapitel. Men här finns utrymme för att redogöra för och analysera hur den neoklassiska ekonomiska teorin fått legitimitet i Sverige och en diskurs i form av ett kunskapsparadigm har utvecklats.

Blyth skriver om både USA och Sverige vad gäller övergången från ett keynesianskt till ett neoklassiskt paradig. I Sverige betonar Blyth vikten av organisationer som Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och deras institutioner för opinionsbildning, Studieförbundet näringsliv och samhälle (SNS) och Timbro. Deras inflytande i sin tur byggde på ett skifte inom nationalekonomin i Sverige (Blyth, 2002, s. 214-215).

Ett exempel är den under 1970-talet ledande nationalekonomen Assar Lindbeck var socialdemokrat och förordade den keynesianska teorin. Men 1976 bröt han med socialdemokraterna efter oenigheter om löntagarfonderna. Även om han behöll mycket av de keynesianska idéerna började han under tidigt 80-tal att ta in mer och mer av bland annat de monetaristiska idéerna i sitt skrivande. Dessa idéer hade en analys och politiska slutsatser som var till fördel för marknaden och näringslivet framför kollektivistiska lösningar. Under 1970-talet var, såvitt man kan bedömma utifrån, pressen mycket hård på ekonomer att falla in under den keynesianska teorin. Assar Lindbeck löpte inte hela linan ut med att lämna den, men på grund av hans starka ställning inom nationalekonomin öppnade hans skiftning det upp för en yngre generation ekonomer att ta till sig de neoklassiska ekonomiska idéerna (Blyth, 2002, s. 215).

Kritik mot den svenska välfärdsmodellen blev vanligare och mer accepterad i ekonomisk debatt. Det offentliga började först ses som ett problem. Man gick från att argumentera för att det offentliga präglas av ineffektivitet till att argumentera för hur stor ineffektiviteten var till att se till alternativ som var mer effektiva (Blyth, 2002, s. 216).

Även om det har talats om hur socialdemokraterna påverkades av nyliberalismen under 90-talet på samma sätt som exempelvis New Labour i Storbritannien, kunde en förändring skönjas redan under 80-talet när

socialdemokratiska Kjell-Olof Feldt var finansminister. Incitament och effektivitet diskuterades i mycket större utsträckning än fördelningen av samhällets resurser. Feldt kritiserade exempelvis att socialdemokraternas program där det stod att marknaden bara kunde ge acceptabla resultat under vissa förhållanden. Han menade istället att det borde vändas på och säga att bara i vissa marknader under vissa förhållanden kan ekonomisk planering sägas vara bättre än marknadslösningar. 1989 genomfördes vad som kallades för århundradets skattereform där basskatten sänktes till 30 % för de flesta skattebetalare och även ett tak på marginalskatten på 50% sattes (Blyth, 2002, s. 225).

När Moderaterna fick regeringsmakt med Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna under Carl Bildt år 1991-1994 befann sig Sverige i finansiell kris. Regeringen Bildt var fast besluten att som amerikanska politiker under 70-talet bekämpa inflation trots att Sveriges problem med inflation ebbat ut när Bildt kom till makten. Inflationen sågs som ett resultat av tre faktorer: fackföreningarna, tidigare socialdemokratiska regeringar och den offentliga sektorn. Carl Bildt tillsammans med Bengt Westerberg använde sig av ett liknande budskap som Thatcher ("There is no alternative") att de erbjöd "den enda vägens politik". Blyth refererar till Hamilton och Rolander som pekar på att kåren av nationalekonomer är så homogen att ingen svensk regering har kunnat följa en ekonomisk politik som går emot ekonomernas generella idéer (Blyth, 2002, s. 229-230). I det hänseendet fanns det bara en väg som erbjöds av den ekonomiska expertisen. Rapporter från SNS reproducerade under 90-talet den nyliberala bilden av den svenska välfärdsstaten och vägen mot Europa som det enda alternativet. EU-medlemskapet kommer jag dock inte att fördjupa mig i.

Public choice-skolan blev genom Timbro spridd i Sverige. Timbro argumenterade med hjälp av public choice-teorierna att Sveriges avtagande tillväxt var i samband med den växande offentliga sektorn. Den offentliga sektorns tillväxt och ökande komplexitet blir till slut till mer last än gagn för ekonomin. Marknadsmässiga lösningar är då effektivare menar de (Blyth, 2002, s. 218).

Ett konkret uttryck för den neoliberal diskursen kom med budgetlagen 1996 där bland annat ett utgiftstak tillkom. Många välkomnade det utifrån public choice-teoretiska grunder, tillväxten av offentlig sektor ses då som resultatet av politikens röstmaximering och byråkraters försök att öka sin budget. Genom utgiftstaket skulle detta då begränsas (Mattson, 2003, s. 252-254).

3.5 Vetenskaplig legitimitet

Den framgång som denna samling av idéer och teorier har haft kan förstås genom det som Ernesto Laclau och Chantal Moufe kallar diskursiv kamp. Den keynesianska diskursen och den nyliberala diskursen har kämpat om att uppnå hegemoni och låsa fast språkets betydelser utifrån den egna världsbilden. När nyliberalismen nu har nått en hegemonisk position inom vetenskapen, främst

nationalekonomin, har det möjliggjort att vetenskapligt legitimera de nyliberala värderingarna.

Utifrån antagandet att marknadens priser för både varor och arbete alltid hamnar i jämvikt råder ingen intressekonflikt mellan samhällsklasser. Detta undergräver att göra några omfattande resursomfördelningar med hjälp av skatt. Skatten hämmar sysselsättningen på grund av att arbetsutbudet är känsligt för prisändringar. En omfattande offentlig sektor, finansierad av skatter, kan inte garantera hög sysselsättning på lång sikt utan att orsaka inflation. Inflationen är skadligare än arbetslösheten. En omfattande offentlig sektor hämmar tillväxten. Alla dessa antaganden om verkligheten legitimerar inte bara sänkt skatt utan lämnar väldigt få andra alternativ. Den ”enda vägens politik” blir rimlig inte på grund av värderingarna utan på grund av att verklighetsbilden saknar utrymme för en annan sorts politik. Diskurskampen gör inte bara att moderat politik blir lättare att legitimera men att socialdemokratisk politik måste anpassa sig.

Jobbskatteavdraget kan med lätthet legitimeras utifrån de här teorierna och detta görs bland annat i Finansdepartementets promemoria ”Arbetsutbudseffekter av ett förstärkt jobbskatteavdrag och förändrad statlig inkomstskatt” (Finansdepartementet, 2010) och i deras utvärdering ”Utvärdering av jobbskatteavdraget” (Finansdepartementet, 2012).

4 Jobbskatteavdraget som del av ideologi

Det första lagret av analysen, den övergripande diskursen, det kunskapsparadigm som råder och formar hur vi förstår världen agerar som en begränsande kraft på det som jag kommer att diskutera härnäst- ideologin. Moderaternas ideologiska utveckling vad gäller skattepolitik är viktig för att förstå varför jobbskatteavdraget blev en framgångsrik policy att få igenom.

4.1 Moderaternas skattepolitik

Torbjörn Nilsson skriver i *Moderaterna, marknaden och makten* om den roll som skattepolitik haft inom Moderaterna genom historien. Redan innan Allmänna valmansförbundet hade högerpolitiker inställningen att de statliga medlen måste användas ansvarsfullt och sparsamt. Kommunal rösträtt var inkomstgraderad och högerpolitiker var rädda att en allmän och lika rösträtt skulle släppa in många som inte bidrog mycket till skatteintäkterna och leda till ett högre skattetryck för de med större inkomst och mer egendomar. När Jarl Hjalmarsson var partiledare under 50-talet var skattesänkningar en fråga med hög prioritet. När de borgerliga partierna skall samarbeta har skattesänkningar varit en tvistefråga och moderaterna lämnade Torbjörn Fälldins andra regering efter att mittenpartierna gjorde en skatteuppgrörelse med socialdemokraterna 1981.

Torbjörn Nilsson belyser i *Mellan arv och utopi: moderata vägval under hundra år 1904-2004* att skatterna är det som kanske varit mest konstant i Moderaternas historia och alltid varit en viktig fråga. I tidigt skede var skatterna tätt kopplade till demokratin och rösträtten utifrån att kommunerna likställdes med aktiebolag. Den som har mest tillgångar bör ha mest inflytande (Nilsson, 2004, s. 148). Detta kan jämföras med det amerikanska uttrycket ”No taxation without representation” som användes under det Amerikanska frihetskriget och mer nyligen av Tea Party-rörelsen. I Sverige rådde alltså den omvända tanken, ingen representation utan beskattning.

Ett dilemma som uppstod med skatterna var huruvida de skulle vara progressiva eller inte. Detta ligger enligt Nilsson i kärnan i ”högerens dilemma” om att modernisera samhället samtidigt som man bevarar hierarkiska strukturer och ideologiska principer. Ett fungerande system och ett starkt försvar behöver fortfarande intäkter från skatt (Nilsson, 2004, s. 148-149).

Under ”folkhemsepoken” var skatterna fortfarande en viktig fråga, men meningsskillnaden om omfattningen av skattetrycket mellan höger och vänster har enligt både Nilsson och Uddhammar överdrivits. Under 1970-talet hade Socialdemokraterna ett skattetryck 29,5% av BNP och Högerpartiet förordade 27,3%. Högerpartiet förlorade också en övergång från direkta till indirekta skatter (Nilsson, 2004, s. 219). Vänstervågen under 1960- och 70-talet fick förmodligen Högerpartiet att anpassa sig något och att använda sig av argument som vanligtvis skulle anses vara mer vänsterorienterade. Inflationen kunde bekämpas med grund i att den urholkade arbetarklassens löner. ATP kunde kritiseras med att inkomstskillnaderna i samhället bevarades. Runt 1968 var marginals-katten dock den skatt som man främst ville sänka, inte skattetrycket som helhet (Nilsson, 2004, s. 219-221).

När nyliberalismen slår igenom i Storbritannien och USA under 1980-talet är Moderaterna ändå inte jättesnabba på att haka på trenden enligt Nilssons undersökning av bland annat Medborgaren, Svensk Tidskrift och Moderat Debatt. Förhållandevis lite utrymme ges till marknadsliberala teorier och när de ges utrymme är det inte utan en reservation av konservativ kritik. Thatcher diskuteras i en text i Svensk Tidskrift 1980 men det är uppenbart, och till och med författaren medger, att det går emot debattklimatet i Sverige där Thatcher inte är speciellt populär. Svensk Linje, som är Fria Moderata Studentförbundets tidning, skiljer sig på grund av sin akademiska karaktär. Där förekommer diskussioner om Friedman, Hayek, Popper och Buchanan (Nilsson, 2004, s.249-250).

Inom partiet kunde graden av motstånd till skatterna leda till konflikt där den yngre generationens marknadsliberaler kom i konflikt med kommunala företrädare. Tidningen Moderat Debatt bedrev till och med jakt på moderata skattehöjare i kommunerna under sent 80-tal, de som varit med att höja skatten hamnade på en ”röd lista” och tidningen krävde kommunpolitikernas avgång. MUF lade på 1990-talet fram en motion på Moderaternas partistämman där kraven löd att det är en moralisk skyldighet för moderatera att verka för sänkt skatt, höjningar av skatten underminerar partiets trovärdighet och att moderater som medverkar till skattehöjningar bör avgå. Bara de första två punkterna bifölls. Nilsson menar att förändringen inom Moderaterna till följd av nyliberalismen har varit av en evolutionär snarare än revolutionär karaktär (Nilsson, 2003, s. 46-47).

1990-91 genomför Socialdemokraterna tillsammans med Folkpartiet ”århundradets skattereform”. Partiet har kommit fram till att skattetrycket sätter en gräns för den offentliga sektorns tillväxt. En utredning fastställer att 30 % inkomstskatt och ett tak på 50 % marginals-katt är lämpligt samtidigt som direkta skatter ersätts av indirekta skatter. Socialdemokraterna drev igenom reformen med stöd från folkpartiet och skulle leda till en budgetförsvagning med 70 miljarder, det mesta skulle dock täckas upp av bland annat en höjd kapitalskatt. Moderaternas förslag å andra sidan ledde bara till en budgetförsvagning på 57 miljarder på grund av de samtidigt ville avveckla en del fördelningspolitiska åtgärder (326-330).

Vid den här tiden pekade Moderaterna på att skattetrycket var det tyngsta i den fria världen och att ”ingen annanstans har så stor del av medborgarnas inkomster socialiserats”. Motivationen för en sänkt skatt grundas i en syn på

individen som har förmåga att ta ansvar för sig själv och deras rätt till frihet. Det är ett rättighetsargument som framhåller att inkomsten tillhör den enskilde. Slutsatsen är att endast ett lågt skattetryck för att finansiera visa gemensamma åtaganden är nödvändigt. De menade att de offentliga lösningarna ofta saknar effektivitet och är mer resurskrävande än de privata. Det fanns också en kritik mot politiker i att man ondgjorde sig över att medborgarna bara fick styra över en tredjedel av ekonomin och politikerna i stat och kommun styrde över två tredjedelar. Moderaterna hävdade också att ett lägre skattetryck skulle förminska det bidragsberoende som organisationer och individer led av och minska den ”nyfattigdom” som var en konsekvens av de höga skatterna. De här argumenten är främst grundade i ett frihets- och rättviseresonemang utifrån den minimala statens argumentmodell (335-336). Detta stämmer väl överens med Boréus idealtyp av nyliberalismens värderingar om en harmonisk kapitalism och negativ frihetsidé om frihet från förtryck och egendomsstöld.

Nilsson illustrerar Moderaternas väg från konservativ till liberal med de moderata partiledarnas förhållande till arv och utopi. Nilsson framhåller att en utopi givetvis kan ta arvet med sig men trots det finns det inom den konservativa traditionen en reservation mot utopiska tankar. De anses vara tankekonstruktioner av begränsat värde som dessutom kan resultera i långtgående kontroll av individen. Nilsson karaktäriserar däremot de marknadsliberala idéerna om en harmonisk kapitalism och en globaliserad värld som visionära och närmare utopin. Samtidigt poängterar han att han med utopi menar en vision om ett framtida samhälle grundat på teorier och eftersträvansvärda ideal, inte utopi som en verklighetsfrämmande plan (Nilsson, 2004, s. 350-351).

De tidiga partiledarna är arvets män och betonar att de svenska värderingarna och samhällsbevarande institutionerna måste bevaras. Den enskilda äganderätten betonas starkt redan under Arvid Lindmans dagar. Samtidigt betonas även försvaret så skattens nödvändighet är fortfarande tydlig och det finns ingen anledning att argumentera för att sänka den då relativt låga skattenivån. Först när socialdemokratin fått sätta sitt märke på Sverige är skattenivån något att ihärdigt argumentera mot. Med Jarl Hjalmarson som partiledare på 1950-talet tas det första stora steget från arvet mot utopin. Hjalmarsson menar att socialdemokraternas klassuppdelning är förlegad och inte stämmer överens med den moderna människans livssituation. Här byggs också en mer visionär framtidsmodell upp med en spridd individuell äganderätt (Nilsson, 2004, s. 351-353). Både Gösta Bohmans och Ulf Adelsons partiledarskap är mer defensivt. Bohman och har inte utrymme för visionära samhällsidéer utan måste försvara sig mot kraftig modernisering och både Adelson och Bohman tar en defensiv ställning mot löntagarfonderna. Carl Bildt knyter samman både arv och utopi, han jublar inför de marknadsliberala idéernas renässans med en optimistisk framtidssyn. Visionen om ett samhälle med mer variationsrikedom och småskalighet jämfört med den socialdemokratiska centraliseringen. Bo Lundgren och Fredrik Reinfeldt fortsätter sedan i det här spåret. Reinfeldt har i sitt tal från partistämman 2003 en viss reservation för de ”tekniskt komplicerade idéerna”, som kan tänkas ha kostat valet 2002, men är fortfarande övertygad om de marknadsliberala idéerna om äganderätt, fri företagsamhet och låg skatt (Nilsson, 2004, s. 354-357).

Ett annat sätt att formulera det är som Stig-Björn Ljunggren gör i *Folkhemskapitalismen* är att Moderaterna under lång tid fått ta på sig en roll som bromskloss för de socialdemokratiska reformerna och således hamnat i en passiv position. De har sedan kunnat gå till att vara en mer aktiv och offensiv aktör. Dels genom att acceptera den välfärdsstatliga överideologin och välfärdsstatens grundpremiss. Konflikten ligger då inte bara mellan konservatism och liberalism utan mellan folkhem och kapitalism som man lyckats sammanfoga (Ljunggren, 1992, s. 406-409).

Slutsatsen vi kan dra av det här är att diskursen har haft en viss begränsande effekt på ideologin hos både Socialdemokraterna och Moderaterna. Moderaterna har fått överge en del av sitt konservativa tankegods men diskursen har också öppnat upp för att ha en mer visionär politik i marknadsliberalismen. I och med att den nyliberala problemformuleringen fick en mer hegemonisk plats i det politiska samtalet genomförde Socialdemokraterna politik under 90-talet som med 60- och 70-talets mått mätt kan räknas som nyliberalt inspirerad. Detta har tillåtit Moderaterna att i större utsträckning vara offensiva. Att detta var fallet var inte helt lätt att förutspå för Ljunggren under 90-talets början när avhandlingen skrevs. Även om välfärdsstaten som överideologi kanske måste accepteras fortfarande (trots att Reinfeldt åtminstone i sin ungdom såg den som en omöjlig konstruktion) för att ses som en regeringskandidat så befinner sig både Moderaterna och Socialdemokraterna i den diskurs och kunskapsparadigm, det ekonomiskt teoretiska synsättet, som är till Moderaternas fördel. Socialdemokraterna har, kan man hävda, istället blivit den ”bromskloss” som försöker att stoppa privatiseringar och skattesänkningar men inte har den rörelsekraft som behövs för att kunna driva en aktiv visionär politik.

4.2 Inkomstskatt i Moderaternas preferenshierarki

Det blir här tydligt att skattepolitiken är av stor vikt för Moderaterna. Frånsett de allra tidigaste konservativa ledarna har den Moderata historien präglats av dels ett motstånd mot socialdemokratiska skattehöjningar och dels egna skattesänkningar när de fått makten. Som Uddhammar påvisar är argumentationen förankrad i en argumentmodell om den minimala staten. Skatten kan kopplas till de centrala värderingarna om privat äganderätt och en negativ frihetsidé. Dessutom kan det kopplas till den liberala ontologiska utgångspunkten om den ansvarsfulla individen. De andra värderingarna som inte lika tydligt kan kopplas till just inkomstskatten är en fri marknad. Men i princip alla frågor som rör offentlig sektor kan kopplas till dess finansiering och framför allt inkomstskatten, men även förmögenhetsskatten och fastighetsskatten. Skatten och den offentliga sektorn går uppenbart hand i hand. Moderaterna reserverar sig mot båda. Mot den offentliga sektorn grundat i en för stor centralisering av makt till politikerna och den politiska världen och grundat i en syn på det offentliga som mindre effektivt.

Skatten ställer man sig mot grundat i synen på individens rätt till sin egen inkomst.

Eftersom en av dem främsta friktionerna mellan Socialdemokraterna och Moderaterna varit gällande offentliga utgifter och inkomster kan man dra slutsatsen att inkomstskatt hamnar högt upp i den moderata preferenshierarkin. Frågor om kapitalrörlighet och fri företagsamhet gäller ofta skatter eller skattelikhande avgifter som arbetsgivaravgiften och kapital- och arvsskatt. Den främsta rivalen för skattepolitiken i preferenshierarkin är förmodligen frågor om förhållandet på arbetsmarknaden mellan näringsliv och fackföreningar.

5 Jobbskatteavdraget som del av partistrategin

Om den nyliberala diskursen är härskande borde det väl betyda att vi bara skulle ha högerregeringar sedan dess intåg i svensk politik? Så är uppenbarligen inte fallet men slutsatsen av det är inte nödvändigtvis att det inte finns ett nyliberalt kunskapsparadigm. Två av moderaternas strategier kommer att presenteras här, inför valet 2002 och valet 2006. Den första ledde till det sämsta resultatet för Moderaterna sedan 1973 och den andra ledde till bildandet av en koalitionsregering i majoritet. Båda strategierna som presenteras är fullt legitima utifrån den nyliberala diskursen, ändå är utfallen väldigt olika. Aktörerna har således fortfarande ett utrymme att strategiskt manövrera inom ramarna för diskursen, och detta utrymme skall inte underrskattas. Nyliberal politik kan inte presenteras hur som helst med ett vinnande valresultat bara för att nyliberalismen är den dominerande diskursen. De ideologiska preferenserna agerar också som en begränsning på vilket utrymme partiet har, men det är inte omöjligt att ändra i dem. En förklaring som både tar hänsyn till aktörer och strukturer är således att föredra.

5.1 Valnederlaget 2002

Valet 2002 gjorde Moderaterna det sämsta valet sedan 1973 med ett resultat på 15,2 % (Pihlblad, 2012, s. 22). Två centrala anledningar till detta anses vara skattepolitiken och valstugereportaget.

Valstugereportaget genomfördes i Uppdrag granskning av Janne Josefsson och Lars-Göran Svensson som utgav sig för att ha främlingsfientliga åsikter när de pratade med moderata representanter i valstugorna. Utan att veta att de blev filmade höll de moderata representanterna med om de främlingsfientliga uttalandena. Detta inte långt innan valet vilket resulterade i en omfattande skandal med bristande krishantering (Pihlblad, 2012, s. 15-16).

Dåvarande partiledaren för Moderaterna, Bo Lundgren, hade varit skatteminister 1991-94 och hade sänkt skatt som profilfråga under valrörelsen 2002. Förslaget hade diskuterats inom partiledningen och blev centralt i valplattformen. Ledningen kom fram till att en sänkning på 130 miljarder kronor var rimlig. Siffran kom något chockartat för många andra moderater som inte var delaktiga i diskussionen. Förslaget kunde försvaras på nationalekonomiska grunder men det blev ofta i tekniska ordalag. Bristen på förberedelse och frågans lite akademiska natur gjorde den svår för valarbetarna att försvara (Pihlblad, 2012,

s. 34). Socialdemokraternas dåvarande partisekreterare Lars Stjernkvist säger i en intervju med Anders Pihlblad att det han fick kämpa med att inte underskatta Moderaterna på grund av skatteförslaget. ”I valrörelsen 2002 var välfärdsfrågorna väldigt centrala. Mot oss hade vi en motståndare vars partiledare bara talade om skatter. Det var det bästa tänkbara för oss...” (Pihlblad, 2012, s. 34). Både Maud Olofsson och Lars Leijonborg var kritiska till skattesänkningen. Maud Olofsson menade att den främst gynnade höginkomsttagare. Trots den borgerliga splittringen i frågan och svårigheten för valarbetarna att försvara den i det rådande debattklimatet var partilinjen hård vad gällde skattesänkningen (Pihlblad, 2012, s. 37, 42). Bo Lundgren säger själv att han ångrar att han presenterade förslaget med klumpsumman eftersom förslaget var tänkt att genomföras under en längre period, kanske under flera mandatperioder (Pihlblad, 2012, s. 34).

5.2 Nya Moderaterna

Bo Lundgren tvingades avgå efter en intern maktkamp mellan honom och Fredrik Reinfeldt ett år efter valet. Förutom omfattande splittringar inom partiet som både låg till grund för valnederlaget och förvärrades efteråt hamnade partiet också i finansiell kris efter valförlusten och var tvunget att säga upp många anställda (Pihlblad, 2012, s. 22-23). När Reinfeldt tillträdde som partiledare påbörjades ett omfattande arbete att ompröva politiken och se vad som behövde ändras. Rapporterna som tagits fram inför valet 2002 var främst kritik av Socialdemokraterna. Man kom nu fram till att det inte räckte att definiera sig själv som parti enbart negativt, i termer av vad partiet inte var (Pihlblad, 2012, s. 83). Moderaterna måste också ha egna idéer. I den nya partiledargruppen var man eniga om att den nya utgångspunkten måste vara att Sverige är ett bra land att leva i och att mycket av det är socialdemokratins förtjänst. Det säljande argumentet skulle vara att Moderaterna kunde göra det ännu bättre med en egen vision om Sverige (Pihlblad, 2012, s. 85).

Skattepolitiken skulle fortsätta vara central men riktas till ”vanligt folk” och man skulle undvika allt tal om ”dynamiska effekter”. Tanken var också att vända den bild av Moderaterna som hade skapats som ett parti med oansvarig ekonomisk politik. Anders Borgs roll som chefsekonom blev mycket viktig för att bygga förtroendet och visa att Moderaterna kunde vara ansvarsfulla (Pihlblad, 2012, s. 85-86).

Ett annat viktigt beslut var att utse Per Schlingmann som kommunikationschef. Hans uppgift blev att omvärdera hur partiet kommunicerat sina idéer. Han menade att det mörkblåa propagandamaterialet främst riktades till de som redan var typiska moderatväljare. Ett nytt, öppnare och mer ljusblått parti blev istället målet. Han ansåg också att det tidigare materialet varit glättigt och reklamaktigt utan innehåll (Pihlblad, 2012, s. 122). Den nya valkampanjen måste ta avstamp i det politiska innehållet som ska förmedlas. Schlingmann insåg också

att förnyelsen av partiet krävde ett nytt språkbruk som matchade den nya framhållningen. Exempel på ord som byttes var:

- **Utanförskap** ersatte segregation och arbetslöshet
- **Undersköterska, vaktmästare och lärare** ersatte offentliganställd
- **Förbättra** ersatte förändra
- **Mångfald** ersatte privatisering
- **Det ska löna sig att arbeta** ersatte stramare bidrag (Pihlblad, 2012, s. 125-126)

En viktig omformulering och sätt att sälja det politiska budskapet var att man inte längre representerade ett särintresse utan allmänintresset (Pihlblad, 2012, s. 128). Den mest uppmärksammade och inte minst för socialdemokrater kanske mest provocerande var ”Sveriges nya arbetarparti”. Detta användes på olika sätt som ”Sverige behöver ett nytt arbetarparti- nya Moderaterna” och ”Bara ett arbetarparti kan fixa jobben”. Utanförskapet hade använts som retoriskt grepp som det stora hotet som skulle bekämpas (Pihlblad, 2012, s. 132-133). Skattepolitiken som Bo Lundgren tidigare lagt fram som främst gynnat höginkomsttagare omformulerades nu för att inkludera medel- och låginkomsttagare. Politiken var annorlunda men såldes framför allt annorlunda. Schlingmann var speciellt nöjd med ”Alla ska få behålla 1000 kronor mer i månaden av sin lön” som han menar gav ett konkret löfte (Pihlblad, 2012, s. 133-134). Förutom att det var mer konkret än Lundgrens mer tekniska formulering och försvar av sina 130 miljarder lyfte Schlingmann fram det som var mest säljbart och intuitivt attraktivt med skattesänkningen. Lundgrens 130 miljarder drar istället intuitivt tankarna till kostnaden i minskade offentliga intäkter. Bara namnet jobbskatteavdrag istället för skattesänkning lyckas med att dra bort vissa sådana tankar.

5.3 Allians för Sverige

Det första stora steget till det borgerliga samarbetet togs när de borgerliga partiledarna möttes hos Maud Olofsson i Högfors. Där presenterades Allians för Sverige för journalisterna på ett avslappnat och familjärt sätt som tjänade att förstärka Moderaternas nya image som ett folkligt parti (Pihlblad, 2012, s. 196).

Där mötet i Högfors kanske främst var ett publicitetsknepp var mötet i Bankeryd hos Göran Hägglund ett riktigt möte i den meningen att omfattande förhandlingar resulterade i en någorlunda gemensam linje (Pihlblad, 2012, s. 198). Man hade kommit fram till att i syfte att framstå som ekonomiskt ansvarsfulla måste budgeten ha goda marginaler (Pihlblad, 2012, s. 203). Jobbskatteavdraget som var mer riktat åt låg och medelinkomsttagare var lättare för de borgerliga partierna att acceptera än Lundgrens 130 miljarder. Problemet uppkom istället hur man skulle finansiera skattesänkningen. Moderaterna ville att den skulle finansieras med sänkta ersättningsnivåer i sjukförsäkringen, sänkt a-kassa och högre medlemsavgift i a-kassan. Lars Leijonborg kunde inte ställa sig bakom

sänkt sjukförsäkring och lösningen fick bli hårdare åtstramning i a-kassan (Pihlblad, 2012, s. 201).

Jobbskatteavdraget blev Alliansens centrala förslag för att skapa fler jobb, jobben som i sin tur var frågan som genomsyrade hela valmanifestet. Jobbskatteavdraget ihop med förändringar i arbetslöshetsförsäkringen och sjukförsäkringen bildar arbetslinjen (Pihlblad, 2012, s. 226). Den stora skurken i det Moderata narrativet var utanförskapet. Utanförskapet var alla de människor som hamnade utanför arbetsmarknaden i olika sociala system och fick det svårare att komma in ju längre tiden gick. Dessa tre begrepp, arbetslinjen, jobbskatteavdraget och utanförskapet sammanfattar enligt Anders borg hela valrörelsen 2006 (Pihlblad, 2012, s. 220). Göran Persson gjorde å andra sidan inte jobben till en viktig fråga. Han menade att hans regering lyckats hantera arbetslösheten och att han kunde stödja det statistiskt. Men Moderaterna drog istället upp arbetslösheten och utanförskapet och pekade på att den var för hög för ett Sverige i högkonjunktur. Som det ”nya arbetarpartiet” och med mycket fokus på en fråga som den sittande regeringen valde att inte lyfta kunde Moderaterna besegra Socialdemokraterna i en fråga som länge varit en socialdemokratisk paradgren (Pihlblad, 2012, s. 219).

Den moderata retoriken kring jobbskatteavdraget är intressant på så sätt att den utger sig för att vara en reform för att skapa jobb när den egentligen handlar om att få människor att göra sin arbetskraft tillgänglig för arbetsmarknaden. Utifrån de argument som presenteras är den är främst tänkt att ihop med förändringar av a-kassa och sjukförsäkring ge incitament till att öka utbudet av arbetskraft inte öka efterfrågan av arbetskraft, vilket lätt kan tolkas av ”Vi vill att fler ska ha ett jobb att gå till.” eller ”... alla som vill kan få ett arbete.”. Moderaterna lyckades att både ha och äta kakan när de presenterade politiken utan att ha med för mycket tekniskt språk om dynamiska effekter samtidigt som endast incitament-argumenten finns med och politiken sägs ge folk arbete snarare än att få folk på arbetsmarknaden.

5.4 Den potentielle förloraren

Utifrån Leif Lewins teori om den potentiella förlorarens strategi kan vi nå en förståelse om jobbskatteavdraget. Moderaterna har en tydlig ideologisk preferens för att sänka skatten. Den kan styrkas av värdebegrepp om äganderätten och friheten från tvång. Den kan också styrkas av en vetenskaplig diskurs i den neoklassiska ekonomiska teorin där en för hög skatt kan ligga bakom arbetslösheten, en bristande tillväxt och hög inflation.

Men valet 2002 visade att en stor skattesänkning som är riktad mot de rika dels saknar brett folkligt stöd och dessutom stöd från de andra borgerliga partierna. Det uppfyller inte målet på väljararenan att maximera rösterna eller på den parlamentariska att maximera sitt inflytande givet mandatfördelningen. På den interna arenan, alltså partiets egen organisation kan det tänkas att det når målet även om många medlemmar var missnöjda med sättet det presenterades på.

För att inte riskera att återupprepa valresultatet 2002 var Moderaterna alltså tvungna att omvärdera sin strategi och vissa av sina mål i syfte att kunna realisera några av sina preferenser överhuvudtaget. Låt oss ponera tre alternativ. Alternativ A är ”130 miljarder i sänkta skatter”, B är ”jobbskatteavdrag för minst 45 miljarder” och C är ”inga skattesänkningar”. Position A är bättre än B och B är bättre än C. Om Moderaterna intar positionen ”130 miljarder kronor i skattesänkningar” får de inte tillräckligt stöd och mycket begränsat parlamentariskt inflytande och resultatet blir istället socialdemokratisk vinst utan några sänkningar av inkomstskatten eller till och med höjningar. När Moderaterna intar position A vinner alltså C. Men genom att Moderaterna överger positionen ”130 miljarder kronor i skattesänkningar” för ”jobbskatteavdrag på minst 45 miljarder” så vinner B.

Såhär i efterhand när Moderaterna suttit vid makten i två mandatperioder blir uppföringen att gå till val på mindre skattesänkningar mer riktade till låg- och medelinkomsttagare inte så farlig med tanke på att skatten totalt har sänkts med mer än Bo Lundgrens 130 miljarder (Larsson, 2013). Det är inte enbart inkomstskatt men att den totala summan övergår säger mycket vikten av hur man pratar om politiken.

6 Slutsats

Det jag här har försökt visa är att jobbskatteavdraget kan förstås utifrån tre faktorer eller nivåer som samverkar. Den översta, diskursen, befäster en viss verklighetsbild. Den legitimerar en viss politik och begränsar vad som är politiskt möjligt givet verklighetsbilden. Den neoklassiska ekonomiska teorin legitimerar jobbskatteavdraget utifrån flera antaganden om ekonomin. Den andra nivån, ideologin, begränsas av diskursen men utifrån olika värderingar och idéer finns fortfarande ett spelutrymme för partiet att forma sin politik och vilka frågor som bör prioriteras framför andra. Sänkt inkomstskatt försvaras utifrån värderingar om att individen har rätt till sin inkomst och frukten av sitt arbete. Det höga skattetrycket och den överväxta offentliga sektorn gör att inkomstskatt hamnar högt upp i preferenshierarkin hos Moderaterna. Den tredje nivån är det strategiska handlandet. Så länge utrymme för att preferenserna kan ruckas något och budskap kan förmedlas med en specifik retorik finns fortfarande utrymme för strategiskt handlande. Med hjälp av en kohandlande strategi och med ett framgångsrikt byte av retorik lyckas Moderaterna bilda allians med de andra borgerliga partierna och få regeringsmakt.

Diskursen ser jag som en strukturförklaring till jobbskatteavdraget utifrån tanken att en diskurs är en språklig och kunskapsmässig struktur som både formar och formas av oss som använder den. Det strategiska handlandet ser jag som en aktörsförklaring där partiet eller partiledningen är rationella aktörer med mål som de vill uppfylla. Via den ideologiska preferenshierarkin bildar nivåerna en förklaring som kombinerar aktör och struktur och som jag anser vara mer fullkomlig än någon av dem för sig själv.

Den här uppsatsen har inga egentliga ambitioner att vara generaliserbar men man kan se hur tankesättet är användbart för att förstå andra frågor. Som exempelvis den i skrivande stund aktuella frågan om försvaret. Moderaterna och Socialdemokraterna är ideologiskt sett eniga om att öka anslaget för försvarsmakten. Ändå finns här utrymme för strategiskt handlande när Cecilia Widergren gör ett utspel om att Socialdemokraterna inte har ”en ansvarsfull finansiering krona för krona”. Moderaterna kan tänkas vilja vinna väljare på att visa på splittring genom att placera Socialdemokraterna i samma läger som Miljöpartiet som vill spara på försvaret (Eriksson, 2014). Detta är bara ett aktuellt exempel och jag är övertygad om att den analysen kan besvara andra frågor.

7 Vidare forskning

Vidare forskning om jobbskatteavdraget skulle kunna vara att titta närmare på effekterna av sänkningen. Detta skulle kunna bli för nära nationalekonomin men jämförelse mellan retorik, rapporter och de ekonomiska effekterna av jobbskatteavdraget skulle kunna vara intressant.

Ett annat intressant område skulle vara att titta närmare på jobbskatteavdragets finansiering och kanske specifikt A-kassan som främst förlorat sitt värde genom icke-beslut, att inte höja den i takt med index. A-kassan är nu nästan lika låg som socialbidraget.

Ett tredje förslag till vidare forskning på området skulle vara att undersöka Socialdemokraternas motvillighet att dra tillbaka det femte jobbskatteavdraget. Detta skulle kanske kunna förklaras med en liknande blandning av perspektiv som jag har gjort. Den nyliberala diskursen begränsar ramarna samtidigt som en skattehöjning är obekvämt ur strategisk synvinkel.

8 Referenser

- Bergström, G & Boréus, K (2012) Idé- och ideologianalys (s. 139-176)
Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Blyth, M. (2002). *Great transformations: economic ideas and institutional change in the twentieth century*. New York: Cambridge University Press.
- Boréus, K (1994). *Högervåg: nyliberalismen och kampen om språket I svensk debatt 1969-1989*. Stockholm: Tiden.
- Easton, D (1953). *The political system: an inquiry into the state of political science*. New York: Knopf.
- Eriksson, G. (2014). M söker strid i försvaret. *Svenska Dagbladet*. 15 maj. http://www.svd.se/nyheter/inrikes/m-soker-strid-om-forsvaret_3564618.svd
- Finansdepartementet. (2010). Arbetsutbudseffekter av ett förstärkt jobbskatteavdrag och förändrad statlig inkomstskatt. 23 november.
- Finansdepartementet. (2012). Utvärdering av jobbskatteavdraget. 16 april.
- Hadenius, A. (1981). *Spelet om skatten: rationalistisk analys av politiskt beslutsfattande*. Stockholm: Norstedt.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Larsson, M. (2013). Ny förpackning- större skattesänkningar. *Dagens Nyheter*. 15 oktober. <http://www.dn.se/nyheter/politik/ny-forpackning-storre-skattesankningar/>
- Lewin, L. (2002). *Ideologi och strategi: svensk politik under 130 år*. 5. Uppl., med nytt EU-kapitel. Stockholm: Norstedts juridik.
- Ljunggren, S. (1992). *Folkhemskapitalismen: högerns programutveckling under efterkrigstiden*. Stockholm: Tiden.
- Mattson, I & Petersson, O (red.) (2003), *Svensk författningsspolitik*. 1 uppl., Stockholm: SNS förlag
- Nilsson, T. (2003). *Moderaterna, marknaden och makten: svensk högerpolitik under avregleringens tid, 1976-1991*. Huddinge: Samtidshistoriska institutet Södertörns högskola.
- Nilsson, T. (2004). *Mellan arv och utopi: moderata vägval under 100 år, 1904-2004*. Stockholm: Santéus.
- Pihlblad, A. (2012). *Ett partis fall och uppgång: berättelsen om de nya moderaterna*. Stockholm: Natur & kultur.
- Regeringen. (2014). Jobbskatteavdrag- för ökad sysselsättning och minskat utanförskap. <http://www.regeringen.se/sb/d/14915>
(Hämtad 2014-05-06)

- Palley, T. (2005). From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics. (s. 20-29). Saad-Filho, A & Johnston, D (red.). *Neoliberalism: a critical reader*. London: Pluto.
- Uddhammar, E. (1993). *Partierna och den stora staten: en analys av statsteorier och svensk politik under 1900-talet*. Stockholm: City Univ. Press.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.